

מבוא	3
1. משלי שועלים- רקע	4
1.1 הופעת המושג בספרות חז"ל	4
1.2 השפעות מקורות זרים על מקורות חז"ל	7
1.3 הסימבוליקה במושג השועל	9
2. משלי איסופוס	13
2.1 רקע על איסופוס והתקופה	13
2.2 רקע אודות משלי איסופוס	14
2.3 משל השועל והעץ והמסר המועבר בו	16
3. משל השועל והכרם בתקופת חז"ל	18
3.1 המקורות בהם מופיע המשל	18
3.2 השוואה בין המקורות השונים של משל השועל והכרם	19
3.3 ניתוח המשל והמסר	20
4. משל עכבר וחור המופיע בכתבי ברכיה בן נטרונאי	22
4.1 רקע אודות ברכיה בן נטרונאי וכתביו	22
4.2 רקע התקופה שבה חי ברכיה בן נטרונאי	23
4.3 המשל המופיע בכתבי ברכיה בן נטרונאי והמסר המועבר בו	24
דיון אודות התהליך וההבדל בין הגרסאות השונות	27
סיכום	30
ביבליוגרפיה	31

מבוא

עולם המשלים הינו עולם רחב ומעניין, תרבויות שונות במשך אלפי שנים השתמשו במשלים על מנת להעביר תובנות, מסרים, רעיונות ואף תוכחות לשומעי לקחם. המשלים, בחלקם בנויים על סיפורי עם עתיקים, מאפשרים לעיתים להעביר את המסר בצורה עקיפה או בצורה מובנת יותר למי שהמשל נועד אליו. לעיתים המשלים אף נועדו לייצור בסיס הזדהות משותף של שומע המשל עם המשל ובכך לגרום לו אף להזדהות עם המסר, אשר נועד לעיתים להעמיד את שומע המשל על טעותו (יסיף, 1998). דוגמה המבטאת זאת, מצויה במשל 'כבשת הרש', המסופר על ידי נתן הנביא לדוד המלך, בעקבות חטא בת שבע (שמואל ב', יב).

המשלים, עברו בין תרבויות שונות, וכל תרבות התאימה את המשל ואת הנמשל לצרכיה, לתרבותה ולצרכים הסביבתיים והחברתיים שהיא נמצאה בהם (שוארצבום, 1965; יסיף, 1999; שושני, 2013). אחד מקובצי המשלים המפורסמים ביותר שייך למשלי איסופוס, עבד יווני שחי בסביבות המאה השישית לפני הספירה. משליו השפיעו רבות על תרבות המשלים שבאה לאחר מכן, הן ביוון עצמה והן במקומות שונים, כגון בספרות התלמודית, הספרות הערבית והספרות האירופאית.

מטרת עבודה זו, היא לבחון משל אחד מתוך משלי איסופוס, ואת האופנים בהן הוא התגלגל והופיע במדרשי חז"ל ולאחר מכן בקובץ המשלים המפורסם "משלי שועלים" לרבי ברכיה בן נטרנאי הנקדן. המשל נקרא אצל איסופוס, משל "השועל והעץ", משל זה מופיע באופן אחר במדרשי חז"ל וקיבל את השם משל "השועל והכרם", ובמשלי רבי ברכיה הוא מופיע תחת השם "עכבר וחור".

בשלב ראשון, בעבודה זו, ייסקר המושג 'משלי שועלים', המופיע בדברי חכמי התלמוד, ואשר על שמו נקרא גם החיבור של רבי ברכיה, ואת הקשר שיש בינו לבין המשלים של איסופוס. בהמשך העבודה, ייסקר הרקע של מחברי שלושת המשלים שנזכרו לעיל, וייעשה ניסיון לראות האם יש קשר בין הרקע לבין תוכן המשל עצמו, כפי שעולים מדבריהם של חוקרים שונים (יסיף, 1988; שושני, 2013) לבסוף, תיעשה השוואה בין שלושת המשלים והמסר העולה מהם, וייבדקו ההבדלים בין המשלים השונים.

1. משלי שועלים- רקע

1.1 הופעת המושג בספרות חז"ל

המושג 'משלי שועלים' מופיע לראשונה בספרות חכמי המשנה והתלמוד, בברייתא המובאת בשתי מסכתות שונות בתלמוד הבבלי, מסכת סוכה (כ"ח, א) ומסכת בבא בתרא (קל"ד, א) :

תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו, ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, עשרים בינונים. גדול שבכולן - יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן - רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול - מעשה מרכבה, דבר קטן. לקיים מה שנאמר: 'להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא'. וכי מאחר שקטן שבכולן כך, גדול שבכולן - על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל, בשעה שיושב ועוסק בתורה - כל עוף שפורח עליו מיד נשרף (תלמוד בבלי, 2006).

ברייתא זו מתארת כי תלמידיו של הלל הזקן, רבן יוחנן בן זכאי, עסק בכל חלקי התורה והחכמה, כאשר אחד מהנושאים בהם הוא עסק הוא משלי שועלים. רבן יוחנן בן זכאי מתואר, כקטן תלמידיו של הלל הזקן, ואם כן, מסיקה הברייתא כי קל וחומר שגדול תלמידיו של הלל ודאי ידע זאת ואף יותר מכך.

רבן יוחנן בן זכאי, חי בזמן חורבן בית המקדש השני, והלל רבו אף קודם לכן. משמעות הדבר כי הם חיו בערך בין שנת שישים לפני הספירה ועד סביבות שנת מאה ועשר לספירה (קובץ מעשה תנאים, 1917; הלפרין, 1975).

מושג זה של משלי שועלים, מופיע לאחר מכן בדבריו של רבי יוחנן בתלמוד הבבלי, במסכת סנהדרין (ל"ח, ב):

דאמר רבי יוחנן כי הוה דריש רבי מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא, תילתא אגדתא, תילתא מתלי ואמר רבי יוחנן שלש מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש: אבות יאכלו בסר ושני בנים תקהינה, מאזני צדק אבני צדק, צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו.

רבי יוחנן, הינו אמורא ארץ ישראלי מהדור הראשון של האמוראים, ואשר פעל במאה השלישית לספירה. ממקורות שונים, ניתן ללמוד כי הוא אף פגש את רבי מאיר, אשר היה תנא בדור הרביעי של התנאים, ופעל בחצי השני של המאה השנייה (הלפרין, 1975). רבי יוחנן, מתאר כי רבי מאיר בזמנו, כאשר היה דורש ב"פירקיה", היינו זמנים הקבועים ללימוד של העם, היה מחלק את השיעור לשלושה חלקים. שליש